

Ni frågar?

Professor
Herbert Tingsten

Professor
Gunnar Dahlberg

Professor Gunnar
Westin Silverstolpe

Professor
Erik Lönnroth

Professor Torgny
T:son Segerstedt

Docent
Folke Lindberg

Dessa svara!

VECKANS FORUM

ORSAKERNA TILL KRIG

Många försök ha gjorts att konstruera fram enhetliga förklaringsgrunder: religiösa, biologiska, ekonomiska och andra. Men det är vidskepelse att tro, att krigens orsaker klarläggas genom en formel eller ett slagord

Jag förstår nog, att den fråga jag skulle vilja ha besvarad, är väl omfattande och svår för att kunna behandlas i en tidningsartikel, det skulle väl egentligen behövas en stor bok för att kunna klara upp den. Men den rör en oerhört viktig sak, som jag själv har funderat mycket över utan att komma till klarhet, och därför vore jag tacksam, om någon av de lärda herrarna i Veckans Forum ville yttra sin mening om den. Jag skulle vilja veta, vad det är som gör att folken gång på gång råkar i krig, fastän de stora massorna alltid önskar att få leva i fred. Jag tänker då inte så mycket på den gamla, goda tiden, då man slog ihjäl varann därför att man inte kunde komma överens om rätta sättet att begå Herrans nattvard m. m., utan på 1800-talets och vår egen tids krig. Självt lutar jag närmast åt den uppfattningen, att de ekonomiska krafterna är de avgörande: kampen om avsättningsområden, kapitalisternas iver att hålla rustningsfabrikerna i gång o. s. v. Men som sagt säker är jag inte, och jag lyssnar gärna till vad andra har att säga i saken.

Verkmästare.

En författare har erinrat om att man som orsaker till förra världskriget nämnt bl. a. följande: den ryska mobiliseringen, Österrikes ultimatum till Serbien, Sarajevo-mordet, den tyske kejsarens, respektive Poincarés ärelystnad, Frankrikes önskan att återvinna Elsass-Lothringen, det europeiska allianssystemet, rustningsfabrikanternas inflytande genom propaganda och korruption, kapprustningen överhuvud, de koloniala motsättningarna, nationalitetsprincipen och dess följder, suveränitetsbegreppet, de kapitalistiska gruppernas konkurrens, staternas expansionsdrift, råvarornas ojämna fördelning, människornas inneboende aggressionsbegär, den selektionsprocess som följer med kampen för tillvaron, Guds ingripande till straff och rättelse. En sådan uppräkningslista är lärrik. Den visar först och främst att man med orsaker till ett krig menar helt skilda ting: dels de företeelser, som direkt lett till krig, dels de allmänna förutsättningarna i det internationella läget, dels vissa drag i den bestående samhällsstrukturen, dels människans och världsordningens natur. Delvis beror denna förvirring helt enkelt på att man här, liksom överallt i historieskrivningen, lätt sammanblandar orsaker på kort och lång sikt. Men delvis beror den också på benägenheten att då det gäller väldiga, från det normala starkt avvikande företeelser finna en grundläggande orsak, en allt uttömmande för-

klaring, såsom Guds vilja eller naturens lag. Vid någon reflexion bör emellertid en uppräkningslista som den nu nämnda stämma till skepsis mot dylika generella förklaringar. Man bör få klart för sig att krigets orsaker icke kunna betecknas med en formel, att de äro lika skiftande och sammansatta som orsakerna till andra handlingar och händelser.

Innan jag ingår på några av de mest populära orsaksförklaringarna, vill jag erinra om att krig sannolikt alltid funnits, d. v. s. så länge mera organiserade samhällen existerat har dem emellan uppstått konflikter av den kollektiva natur, som vi kalla krig. Några antropologer tro visserligen, att krig uppfunnits vid en viss tidpunkt och att denna uppfinns sedan spritts, men både de empiriska och de induktiva skälen för denna uppfattning äro utomordentligt svaga. Även detta förhållande bör stämma till kritik

mot de vanliga slagorden om att krigen bero på kapitalismen eller nationalitetsprincipen el. dyl.

Den religiösa förklaringen till krigen framträder ofta även i nutiden. Man påstår eller åtminstone antyder att kriget utgör Guds straffdom över folken eller en av Gud använd metod för att ge ett värdefullt folk en ledande ställning. Förklaringen är en kuriositet så till vida som den relativt allmänt förkunnas, trots att de flesta mer eller mindre klart genom sitt handlande visa, att de ej tro på den. I vissa svenska predikningar har exempelvis sagts, att Sveriges neutrala ställning under dessa krigsår beror på en Guds nåd, men i mera sakliga sammanhang torde endast få vilja hävda en sådan ståndpunkt.

Vad man kan kalla den biologiska förklaringen lär i grunden vara mera populär. Den bygger i stor utsträckning på darwinismen och har särskilt utvecklats av tyska författare. Kriget säges ingå i naturens ordning och främjar urvalet av de livsdugliga. Antingen så att de duktigaste individerna eller så att de bästa folken avgå med segern. Vad individerna beträffar ligger möjligen någon sanning i tankegången, vad de primitiva krigen angår. Vad nutiden be-

Rustningsindustrin har ofta framhållits som en farlig krigsfaktor. Här talar Hitler till sina arbetare i kanonrörens skugga.

träffar är föreställningen uppenbart orimlig. Det behöver blott påpekas att framför allt de friskaste och starkaste bli ihjalskjutna och att de största och bäst rustade folken segra. Härtill kommer att enligt de berörda tankegångarna duktighet fattas som detsamma som duktighet i krig; så snart en annan utgångspunkt antages falla teorierna till marken. I praktiken ha dessa teorier under senare år framförts särskilt i samband med vissa rasföreställningar; de bästa raserna säges skola visa sin överlägsenhet genom att besegra de andra. — Som en variant av den biologiska uppfattningen kan man möjligen beteckna den av åtskilliga, särskilt tyska filosofer och politiker (t. ex. Kant, Hegel, Mussolini och Hitler) hävdade tanken, att kriget är uppriskande, stimulerande o. s. v.; även här utgår man från tron på den krigiska aktivitetens speciella värde.

I detta sammanhang kan man också nämna den psykologiska teorien. Aggressiviteten säges vara någonting för människan utmärkande, och denna aggressivitet kommer med nödvändighet till uttryck i krig. Den amerikanske filosofen William James är inne på denna tankegång i »The moral equivalent of war», då han talar om nödvändigheten av att, om man önskar fred, ersätta den krigiska aktiviteten med andra mindre skadliga former av aktivitet. En karikatyr på uppfattningen företer den kände engelske psykoanalytikern Glover i »War, sadism and pacifism»; enligt hans mening måste psykoanalysen appliceras på människorna i något årtusende för att dämpa eller avleda aggressionsdriften, om fred skall bli möjlig. — De berörda uppfattningarna framstå som orimliga i den mån de innebära att krigisk aktivitet skulle vara ett behov för människorna; det är uppenbart att de flesta väl reda sig utan krig. De innehålla emellertid en visserligen föga märklig kärna av sanning; åtminstone rent teoretiskt kan man tänka sig en sådan förfining av det mänskliga känslolivet, att krig redan på denna grund bleve omöjliga.

Jag har för att belysa problemet berört en del allmänna resonemang om krigsorsaker. Av större intresse äro de åskådningar, som på ett mera begränsat och konkret sätt söka förklara krigen. Här torde den ekonomiska teorien stå i första rummet. Det är fortfarande vanligt och var det än mer under 1800-talet att i ekonomiska förhållanden se den egentliga krigsorsaken. I sin enklaste form innebär den ekonomiska teorien att man för krig för att få en bättre ekonomisk ställning på kort eller lång sikt. Denna uppfattning är sannolikt relativt mest tillämplig på äldre krig mellan primitiva folk. Kriget kunde då för segraren, delvis på grund av sin barbariska karaktär, bli direkt inkomstbringande: man utrotade fienderna eller gjorde dem till slavar, tog deras land och ägodelar (nutidens tyska krigsföring innebär i viss mån en återgång till dylika metoder). Vad nutiden beträffar har ofta med rätta sagts, att kriget i regel bli förlustbringande även för segraren och att ett folk går i krig snarare på grund av föreställda än av verkliga intressen.

Speciella teorier om krigsorsaker ha uppställts på marxismens grund. Kriget säges vara en ofrånkomlig följd av det s. k. kapitalistiska systemet. I huvudsak föreligga här två skilda teorier. Enligt Rosa Luxemburg, som söker stöd hos Marx, beror de moderna krigerna på att den kapitalistiska hushållningen leder till underkonsumtion; producenterna kunna ej avyttra sina varor i hemlandet, utan måste finna andra länder, »en tredje», att sälja dem till. Konkurrensen om avsättningsområden leder alltså till motsättningar

och krig. Enligt Lenins långt mera invecklade, under förra världskriget utarbetade teori äro de monopolistiska tendenserna inom den moderna kapitalismen den väsentliga orsaken till krig i nutiden. Produktionsapparaten faller i händerna på monopol, och de monopolistiska företagen konkurrera om råvaror och räntabla placeringsmöjligheter; det moderna kriget blir därför av »imperialistisk» typ.

Det skulle föra för långt att här ingå på den mera teoretiska analysen och kritiken av dessa teorier (jfr särskilt Robbins, »Krigens ekonomiska orsaker»). Jag skall endast framhålla, att en undersökning av konkreta krigstillfällen ger vid handen, att »kapitalismen» icke alls spelat den roll som de marxistiska teoretikerna föreställt sig. I regel synas kapitalisterna med sina över hela världen förgrenade intressen vara ännu räddare för krig än folk i allmänhet. Många tyska uttalanden visa, att de tyska finansmännen före förra världskriget fruktade den aggressiva kejsarliga politiken, t. ex. i Marockofrågan; Asquith och Lloyd George ha betygat, att finansmagnaterna i City i augusti 1914 darade inför tanken på ett europeiskt krig. I en rad specifika fall, där finansintressen påstås ha varit avgörande, har det sedermera visats, att finansinstituterna av regeringarna begagnats som instrument för en av allmänna politiska skäl önskad expansion (så t. ex. vid utbrottet av rysk-japanska kriget 1904 och av det italiensk-turkiska kriget 1911). I sammanhang härmed bör påpekas, att man särskilt i något äldre internationell debatt ofta i hög grad överskattat koloniernas ekonomiska betydelse och ur denna härlett många moderna krig. (Jfr min uppsats i Veckans Forum nr 8.)

Det sagda innebär naturligtvis icke något bestridande av att ekonomiska intressen i vissa

fall på ett kanske avgörande sätt medverka till krigsutbrott. Känt är exempelvis, att vissa inflytelserika personer och grupper hade direkta ekonomiska intressen av den brittiska ockupationen av Egypten och den franska annektionen av Marocko. I särskilda fall kan även en jämförelsevis begränsad intressegrupp framkalla en krigisk aktion, men härav får icke slutas att de ekonomiska tongivande intressena över huvud skulle ha tjänstgjort som pådrivare. Än orimligare är givetvis tanken, att kriget i främsta rummet skulle vara ett resultat av rustningsfabrikanternas profitbegär — varmed icke förnekas att en eller annan konflikt i Syd-Amerika i hög grad stimulerats av rustningsindustrierna i Europa och Amerika.

Många skilda företeelser kunna nämnas såsom bidragande orsaker till moderna krig. Krigsorsakerna äro naturligtvis lika talrika som orsakerna till motsättningar över huvud grupper och nationer emellan. Vid sidan av ekonomiska intressen stå här nationella känslor, prestigebegär, ideologiska brytningar, personlig maktvilja o. s. v. Icke minst bör man beakta, att krig så att säga föder krig; man för krig för att i ett eventuellt framtida krig tillförsäkra sig en god position. En diskussion om krigsorsaker i största allmänhet är överhuvud föga givande; det intressanta är att söka klarlägga förloppet i ett givet fall. Framför allt bör man akta sig för att tro att krigets orsaker klarläggas genom en formel eller ett slagord; detta är intet annat än en modern form av vidskepelse.

Litt.: Robbins, »Krigens ekonomiska orsaker», 1935; Wright, »A study of war», I—II 1942.

Herbert Tingsten
Herbert Tingsten.

OM ATT HA PENGAR I BYRÅLÅDAN

Vi bedra inte staten med att lägga undan pengar i byrålådan — förutsatt vi deklarerar för dem

När man ser huru den utelöpande sedelmängden ökat från krigets början och ytterligare ökar för varje månad, då frågar man sig om orsaken härtil. Att folk och företag rör sig med mera pengar nu än tidigare, det är förstället. Men förhåller det sig inte även så, att det tesaureras en hel del sedlar. För min del känner jag till en del dylika fall.

För att få fram dessa undangömda pengar till beskattning, skulle man inte kunna tänka sig den åtgärden, att alla nuvarande sedlar åtföljda av deklaration, på en bestämd tid utbyttes mot nya. Efter vilken tid de gamla sedlarna skulle vara värdelösa.

Att en sådan åtgärd är förenad med stora svårigheter, det är givet. Men statens vinst skulle nog bli ansenlig. Dels i form av ökade skatter och dels i form av vinsten på alla förkomna sedlar.

V. L.

Nu skall vi tänka ett litet stycke i taget, den ärade interpellanten och jag. Vi brukar få våra inkomster i sedlar, kanske med några skiljemynt därjämte. Om vi nu tar oss för att tesaurera sedlar, det vill säga lägga dem i byrålådan, bär vi oss då på något sätt illa åt?

Vi undandrar oss skatt, menar interpellanten. Hur så? Om vi riktigt deklarerar den inkomst, som vi har fått ut i form av sedlar (och skiljemynt — hel krona skall deklarerar), är all rättfärdighet uppfylld. Om vi sedan gömmer undan en del av sedlarna, begår vi inte något brott. Det kan tvärtom sägas, att vi är mycket snälla mot staten genom att ta emot dess skuldförbindelser utan att begära någon som helst ränta.

Sedlarna är statens skuldförbindelser, och de har inga räntekuponger, som man kan klippa av en eller två gånger om året och be att få inlösta.

De som gömmer undan sedlar kan alltså med viss rätt sägas vara mycket goda medborgare, som är villiga att låna åt staten utan att begära ränta eller möjligheten att inhösta en premieobligationsvinst. Heder åt sådana medborgare — givetvis förutsatt att de har deklarerat riktigt! De är finare än vi andra, som lägger oss till med räntebärande statsobligationer eller med spelbanksinsatser i form av premieobligationer.

Det skall tilläggas, att staten i alla fall inte är riktigt belåten, om vi alla börjar gömma undan sedlar i större mängder. Varför? Jo, vår kära, älskade vän staten, som tänker på allt och alla, är rädd att de undangömda sedlarna plötsligt skall kastas ut på marknaden och åstadkomma mer eller mindre kraftiga rubbningar i varupriserna. Lyckan är aldrig fullkomlig här i världen, och statens känsla av lycka över att få låna utan ränta grumlas av en viss rädsla för att dess skuldförbindelser plötsligt skall översvämma marknaden och ställa till med trasel. Där står staten som en Hamlet och säger: att låna utan ränta eller icke låna, det är frågan.

G. Silverstolpe
G. Silverstolpe.